

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота на тему:

**Формування діалогічного мовлення у дошкільників із
загальним недорозвиненням мовлення**

Виконала:

студентка II курсу, групи KorL1–M18
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Логопедія. Спеціальна психологія.

Марин Оксана Ярославівна

Керівник: Гаврилова Н.С. кандидат
психологічних наук, доцент

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	8
1.1 Особливості нормо-типового розвитку діалогічного мовлення	8
1.2 Особливості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з нормо-типовим розвитком та при загальному недорозвиненні мовлення III рівня.....	20
1.3 Методи розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку.....	27
Висновок до I розділу.....	42
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ III РІВНЯ.....	44
2.1 Методика дослідження особливостей розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.....	44
2.2 Аналіз результатів дослідження.....	53
Висновок до II розділу.....	64
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	66
3.1 Обґрунтування методики формування діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.....	66
3.2 Методика формування діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.....	78
Висновок до III розділу.....	83
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89

ДОДАТКИ.....	97
---------------------	-----------

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема спілкування є однією з найбільш актуальних для сучасної теорії і практики логопедії, оскільки воно присутнє у всіх видах дитячої діяльності та впливає на мовленнєвий і психічний розвиток дитини, формує особистість у цілому (Б. Гріншпун, О. Запорожець, М. Лісіна, І. Мартиненко, В. Тарасун, М. Шеремет, Є. Федосєєва та ін.). Від його сформованості у дитини з порушенням мовлення залежить її подальша соціалізація та адаптація в суспільстві.

Завдання розвитку зв'язного діалогічного мовлення посідають центральне місце в загальній системі роботи з розвитку мовлення в дошкільному освітньому закладі. Навчання зв'язному діалогічному мовленню одночасно є і метою, і засобом практичного опанування мовою. Воно має надзвичайне значення для розвитку інтелекту та самосвідомості дитини, позитивно впливає на формування її важливих особистісних якостей таких, як комунікабельність, доброзичливість, ініціативність, креативність, компетентність. За допомогою добре розвиненого зв'язного мовлення дитина навчається чітко та ясно мислити, легко встановлює контакт із оточуючими, ініціює власні ідеї, бере участь у різних видах дитячої творчості.

З огляду на значення діалогічного мовлення для розвитку особистості, яка зростає, важливим є те, що діалогізоване мовленнєве середовище оточує дитину з перших хвилин життя. Базовий компонент дошкільної освіти (2012) визначає одним з пріоритетних завдань мовленнєвого розвитку формування діалогічної компетенції та конкретизує її зміст. Недостатня розробленість проблеми, епізодичний характер роботи над діалогом, що має місце в традиційній практиці дошкільних навчальних закладів (ДНЗ), не дозволяє максимально повно й успішно розв'язувати це завдання. Серед методів, використовуваних вихователями дошкільних закладів з розвитку діалогічного мовлення, переважають бесіди та розмови, не в повному обсязі використовуються потенційні можливості різних ігор.

Розвиток діалогічного мовлення активно досліджували та досліджують науковці у філософському (М. Бахтін, В. Біблер, М. Бубер); лінгвістичному (Т. Винокур, Л. Щерба, Л. Якубинський); нейрофізіологічному (Л. Виготський, В. Давидов, М. Кольцова, Г. Леушина, О. Лурія, С. Рубінштейн); психолінгвістичному (О. Леонт'єв, Т. Ушакова, С. Цейтлін); лінгводидактичному (А. Арушанова, Т. Алієва, А. Богуш, А. Бородич, Н. Виноградова, Н. Гавриш, Д. Ельконін, В. Захарченко, Є. Ісенін, Ю. Косенко, О. Лещенко, Н. Луцан, В. Любашина, М. Лісіна, М. Попова, Т. Слама-Казаку, С. Хаджирадєва, О. Ушакова, Г. Чулкова) аспектах.

Незважаючи на наявність значної кількості психолого-педагогічної й науково-методичної літератури з розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку, питання розвитку діалогу було і залишається досить актуальним.

Окреслені проблеми обумовлюють актуальність здійснення дослідження на тему "Формування діалогічного мовлення у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення".

Мета дослідження – обґрунтувати, розробити та апробувати методику формування діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (надалі ЗНМ) III рівня.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми оволодіння діалогічним мовленням дітьми старшого дошкільного віку;
2. Визначити інструментарій, який допоможе дослідити особливості розвитку (вербальний і невербальний компоненти) діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку;
3. Експериментальним шляхом визначити особливості розвитку (вербальний та невербальний компоненти) діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку;
4. Розробити поетапну методику формування діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

Об'єкт дослідження – процес оволодіння дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня діалогічним мовленням.

Предмет дослідження – особливості формування діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

Методи дослідження:

- **теоретичні:** аналіз загальної та спеціальної літератури з проблеми дослідження з метою з'ясування стану вивчення досліджуваної проблеми, узагальнення та систематизація теоретичних положень;

- **емпіричні:** діагностичні завдання (А. Богуш, Н. Луцан, Н. Пахомова);

- **методи математичної статистики:** кількісний та якісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Теоретичне значення одержаних результатів. Охарактеризовано типи порушення діалогічного мовлення у дошкільників з ЗНМ III рівня, відповідно до особливостей розвитку у них вербального та невербального комунікативного компоненту; охарактеризовано рівні розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Визначено та охарактеризовано зміст, етапи, напрямки, засоби, прийоми та методи формування діалогічного мовлення у дошкільників з ЗНМ III рівня.

Практичне значення одержаних результатів. Розробка поетапної методики формування діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня, яка може використовуватися в роботі вихователями, вчителями-логопедами ДНЗ.

Дослідження проводилось на базі Тернопільського приватного дошкільного навчального закладу "Еліт", Центру розвитку для дітей з аутизмом та іншими порушеннями "Золотий ключик" та Тернопільського дошкільного навчального закладу №27.

Результати висвітлено у Віснику Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія. Випуск 10.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (67 найменувань), додатків (23 сторінки). У роботі вміщено 7 таблиць, 5 рисунків. Загальний обсяг роботи – 119 сторінок, з них 85 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичного та експериментального дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки:

1. Теоретичний аналіз показав, що діалог – це форма мовної комунікації, учасники якої обмінюються репліками-висловлюваннями (стимулювальні; реагуювальні; реактивно-стимулювальні). Діалог включає вербальні (обмін інформацією тощо) і невербальні (оптико-кінестичні, паралінгвістичні, екстралінгвістичні, проксемічні) засоби спілкування.

З'ясовано, що діти старшого дошкільного віку із нормо-типовим розвитком є ініціаторами встановлення мовленнєвих контактів з іншими дітьми, виявляють ініціативу в спілкуванні з дорослими, звертаються до них з різного типу запитаннями, а діти із ЗНМ III рівня нерідко намагаються уникнути мовленнєвого спілкування, адже їх комунікативні уміння і навички формуються в недостатньому обсязі і якості, а процес їх формування відбувається у більш пізні терміни, ніж у дітей із типовим розвитком (І. Марченко, Т. Філічева, Г. Чиркіна та ін.). У тих випадках, коли мовний контакт між дитиною і однолітком або дорослим виникає, він виявляється дуже короткочасним і неповноцінним, через швидку виснаженість під час спонукання до висловлювань, що призводить до припинення бесіди; відсутність у дитини знань, необхідних для відповіді, бідний словниковий запас, що перешкоджає формуванню висловлювань; нерозуміння співрозмовника (О. Павлова). Але розвиток діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня залишається ще недостатньо повно висвітленим у наукових джерелах.

2. Виявлено, інноваційні творчі методи, в основі яких лежить розвиток невербальних засобів спілкування дітей дошкільного віку: метод рухової експресії Карла Орфа, метод розвиваючого руху Вероніки Шерборн, метод успішного (доброго) старту Марти Богданович, метод творчого

самовираження Рудольфа Лабана, метод Еміля Далькроза тощо та встановлено, що народні ігри (рухливі ігри з текстом, ігри з елементами драматизації, музичні народні ігри, ігри-розваги та ін.) дозволяють створити життєві ситуації, що стимулюють і мовленнєву активність дітей, мовленнєве спілкування, збагачують їхній словниковий запас та задіюють рухову сферу дітей. Проте, одним із найвагоміших методів формування усіх компонентів діалогічного мовлення у дошкільників залишається народна гра.

3. Згідно аналізу навчально-методичної літератури було підібрано п'ять завдань із спеціальних методик (А. Богуш, Н. Луцан, Н. Пахомова) для дослідження вміння дитини відповідати на запитання і скласти розповідь за малюнком (перше завдання "Дай відповідь"); звертатися із запитаннями, вести діалог-розпитування (друге завдання "Запитай"); будувати діалог як показник готовності до спілкування, спілкуватися у конкретних соціально-побутових ситуаціях (третє "Склади розмову", четверте і п'яте завдання "Склади діалог"), що дають уявлення про наявність цих вмінь.

Відповідно до підібраних завдань окреслені критерії оцінки для дослідження діалогічного мовлення, а саме вербального і невербального компонентів. Для визначення рівня розвитку вербального компоненту діалогічного мовлення запропоновано критерії оцінки смислової адекватності (правильне розуміння завдань, точність і повнота відповідей), лексико-граматичного оформлення висловлювань (правильність граматичного оформлення, адекватність та різноманітність лексики), самостійності виконання, а критерії оцінки оптико-кінестичної (візуальний погляд, міміка, жести – наявність та адекватність ситуації), паралінгвістичної (адекватне застосування голосу та інтонації) та екстралінгвістичної систем (доречний темп мовлення, паузи) – для визначення рівня розвитку невербального компоненту.

4. Узагальнення експериментальних матеріалів дало підставу для виділення трьох груп дітей з типовим розвитком, які мали різний рівень розвитку діалогічного мовлення (вербальних і невербальних його

компонентів). Зокрема, першу групу склали діти, у яких було виявлено достатній рівень (26, 7 %), а саме за критеріями оцінки вербальний і невербальний компоненти діалогічного мовлення знаходяться переважно на одному рівні розвитку. У спілкуванні діти цієї групи застосовували в однаковій мірі і невербальні і вербальні засоби відповідно змісту ситуації. Другу групу утворили 60 % дітей із середнім рівнем розвитку діалогічного мовлення, у яких вербальний і невербальний компоненти діалогічного мовлення переважно були сформовані на одному рівні, проте у завданнях, де сюжет заданої соціально-побутової ситуації потрібно було уявити, невербальні засоби у них переважали над вербальними. Третю групу склали діти (13, 3 %), у яких було виявлено низький рівень розвитку діалогічного мовлення, використання невербальних засобів діалогічного мовлення у них переважало над вербальними. Високого рівня у досліджуваних дошкільників з типовим розвитком виявлено не було.

Діти із ЗНМ III рівня виконували завдання на середньому (26, 7 %) та низькому (73, 3 %) рівнях. Достатнього та високого рівнів розвитку діалогічного мовлення у них виявлено не було. У дошкільників із ЗНМ II рівня було визначено найвищі показники за критеріями оцінки невербального компоненту діалогічного мовлення: оптико-кінестичної, паралінгвістичної, екстралінгвістичної систем, а найнижчі показники за критерієм оцінки вербального компоненту: смислова адекватність, самостійність виконання.

Дослідження показало, що у дітей старшого дошкільного віку з типовим розвитком вищий рівень розвитку діалогічного мовлення по відношенню до дошкільників із ЗНМ III рівня. Виявлено, що використання невербальних засобів спілкування у більшості дітей з ЗНМ III рівня переважає над вербальними, а дітям з типовим розвитком притаманне більш гармонійне їх використання, проте простежується ще не достатній рівень сформованості як вербальних (точність відповідей на запитання до сюжетного малюнку, постановка запитань, складання діалогу до сюжетного малюнку або уявної ситуації) так і невербальних (візуальний погляд, міміка,

жести, темп мовлення, емоційність, гучність голосу, доречні паузи, сміх тощо) засобів спілкування.

5. На основі проведеного дослідження, аналізу різних підходів до організації навчання діалогічного мовлення (О. Гінжелюк, В. Задорожня, Н. Луцан, В. Любашина, Г. Чулкова, Т. Постоян, О. Ряпосова), освітніх програм розвитку та корекції розроблено поетапну методику формування діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня, у якій визначено чотири етапи, а саме: невербальний етап, етап відповідей, етап запитань, етап самостійного діалогу. На першому етапі запропоновано навчати адекватно використовувати невербальні засоби спілкування, розпізнавати різні емоційні стани, відчувати спокій та розслабленість на рівні тіла, підвищити ступінь довіри до інших людей, а також покращити загальний моторний розвиток дитини, що сприяє проявам більшої ініціативи і творчості. Другий етап передбачає розвиток уміння дітей самостійно відповідати на запитання. На третьому етапі потрібно формувати вміння звертатися із запитаннями. На четвертому етапі – діти відпрацьовують набуті навички у сюжетно-рольових ситуаціях.

Перспективою для подальшого вивчення є впровадження розробленої поетапної методики формування діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня у закладах дошкільної освіти та опис ефективності і динаміки проведення корекційного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркин Е. А. Ребенок в дошкольные годы / под. ред. А. В. Запорожца, В. В. Давыдова. Москва : Просвещение, 1968. 443 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. Київ : Видавництво МОН, 2012. 26 с.
3. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське довкілля" / О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
4. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім "Слово", 2003. 344 с.
5. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти / А. М. Богуш. Харків : Вид-во "Ранок", 2011. 176 с.
6. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. 2-е видання. Київ : Видавничий Дім "Слово", 2010. 374 с.
7. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник / за ред. А. М. Богуш. К. : Вища шк., 2007. 542 с. : іл.
8. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий Дім "Слово", 2008. 251 с.
9. Богуш А. М., Орланова Н. П., Зеленко Н. І., Лихолетова В. К. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі : навч. посібник / за заг. ред. А. М. Богуш. Київ : Вища школа, 1992. 414 с.

10. Боровик І. Г. Дихаємо правильно – легко розмовляємо / І. Г. Боровик. Харків : Видавництво "Ранок", 2012. 64 с. (Бібліотека логопеда-практика).
11. Варга В. С., Пащенко Т. В. "Моя сім'я та Я" : програма корекції емоційно-вольової сфери дітей у контексті дитячо-батьківських стосунків / В. С. Варга, Т. В. Пащенко. Ужгород : ПП Повч Р. М., 2012. 148 с. : іл.
12. Гавриш Наталя. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят : навч.-метод. посіб. К. : Вид. дім "Шкіл. світ": Вид. Л. Галіцина, 2006. 119 с.
13. Гінжелюк О. Розвиток діалогічного мовлення у дітей із ЗНМ засобами дидактичних ігор і вправ. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка* : веб-сайт. URL : <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/104/17894-rozvitok-dialogichnogo-movlennya-u-ditej-iz-znm-zasobami-didaktichnix-igor-i-vprav.html> (дата звернення: 30.11.2019)
14. Гончаренко А. М. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників : навч. метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку "Я у Світі" / А. М. Гончаренко. К. : Світич, 2009. 160 с.
15. Горбунова Н. В. Ігрова діяльність як засіб розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників. *Теорія та методика навчання та виховання.* / Н. В. Горбунова, 2012. Вип. 31. С. 44-56
16. Гордій Н., Корякіна І., Дмитренко А. Гра як засіб розвитку комунікативної компетентності дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки.* Херсон : ХДУ, 2018. Вип. 82 (3). С. 91-98
17. Гуліна Олена. Польські інноваційні педагогічні системи виховання та навчання дітей-дошкільників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. пр.* К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. №23. С. 283

18. Давидова Ульяна. Взаємозв'язок ігрової, мовленнєвої діяльності та спілкування на етапі дошкільного дитинства : веб-сайт. URL : http://www.rusnauka.com/15_NNM_2014/Pedagogica/3_170541.doc.htm (дата звернення: 01.12.2019).
19. Денисенко О. І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку. Черкаси : ЧОПОПП ЧОР, 2012. 32 с.
20. Дитина в дошкільні роки: комплексна освітня програма / наук. кер. К. Л. Крутій. Київ : Видавництво МОН, 2010. 158 с.
21. Дитина і дорослий: вчимося спілкуватись: Готуємося до мовленнєвого спілкування з дошкільниками. / за заг. ред. І. О. Луценко. 2-ге вид., перероб. і доповн. К. : Світич, 2013. 208 с. : іл. (Б-чка журн. "Дошк. Виховання"). Бібліогр. : с. 205-206
22. Дитина: Освітня програма від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко [та ін.]; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
23. Ефименкова Л. Н. Формирование речи у дошкольников: (Дети с общим недоразвитием речи) : кн. для логопеда. 2-е изд., перераб. Москва : Просвещение, 1985. 112 с.
24. Задорожня В. С. Розвиток діалогічного мовлення з ЗНМ : веб-сайт. URL : <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-dialogicnogo-movlenna-doskilnikiv-z-znm-115882.html> (дата звернення: 01.12.2019).
25. Іщенко Л. В. Навчання дітей дошкільного віку рідної мови : навчальний посібник / уклад. Л. В. Іщенко. Умань : ПП "Жовтий", 2013. 138 с.
26. Казанцева Л. Навчання дітей дошкільного віку діалогу на комунікативній основі. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки.* Бердянськ : БДПУ, 2015. Вип. 2. С. 162

27. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку "Соняшник" / Л. В. Калуська. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 144 с.
28. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку "Соняшник" / Л. В. Калуська. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 88 с.
29. Крутій К. Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Запоріжжя : ТОВ "ЛПС" ЛТД, 2005. 208 с. Бібліогр. : с. 205. (Бібліотека вихователя дошкільного навчального закладу).
30. Крутій К. Л. Створення мовленнєвого середовища: теоретичні засади і практична реалізація / К. Л. Крутій. Запоріжжя : ЛПС, 2001. 203 с.
31. Ласточкіна О. В. Дослідження стану та змісту організації мовленнєвої підготовки дітей старшого дошкільного віку [Текст]. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : науковий журнал / О. В. Ласточкіна; за ред. А. А. Сбруєва, Дж. Бішоп, О. В. Єременко та ін. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. №5 (31). С. 143-153
32. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность : монография / А. А. Леонтьев. М. : Красанд, 2010. 216 с.
33. Леушина А. М. Развитие связной речи у дошкольников. *Психология речи* / А. М. Леушина. Л. : ЛГПИ им. А.И. Герцена, 1941. С.22-71
34. Лисенко Неллі. Моделювання методів навчання й виховання дітей як принцип реалізації завдань сучасної дошкільної освіти в контексті наступності. *Дитячий садок-школа: актуальні проблеми наступності*: монографія. 3-тє видання, перер. та доповн. / Н. Лисенко. Київ : Видавничий Дім "Слово", 2014. С. 11-20
35. Лісіна М. І. Спілкування дітей з дорослими й однолітками: спільне та відмінне. *Дослідження з проблем вікової та педагогічної психології*. М., 1980. С. 45
36. Лісіна М. І. Генезис форм спілкування в дітей. *Принцип розвитку в психології*. М., 1978. С. 15

37. Логвинчук С. Л. Дидактичні ігри, вправи, творчі завдання: розвиток мовленнєвої компетентності дошкільників. Х. : Вид. група "Основа", 2012. 191 с. : (Серія "ДНЗ. Вихователю").
38. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Вид. 3-тє, перер. та доповн. Київ : Видавничий Дім "Слово", 2015. 776 с.
39. Лопатіна Г. О. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку : монографія / Г. О. Лопатіна. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2014. 254 с.
40. Луцан Н. І. Теорія і практика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2006. 473 с.
41. Любашина В. В. Формування діалогічних умінь у дітей старшого дошкільного віку в іграх за сюжетами художніх творів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Ялта, 2006. 188 с.
42. Мартиненко І. В. Комунікативний тренінг для дошкільників з порушенням мовлення. Харків : Ранок, 2018. 120 с.
43. Марченко І. С. Діагностика комунікативних здібностей дітей із ТПМ. Науковий часопис НПУ імені Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. К. : НПУ ім. Драгоманова, 2012. №21. С. 17
44. Методика Карла Орфа в практиці музичного керівника дитячого дошкільного закладу : веб-сайт. URL : http://statref.ru/ref_merqasmerjge.html (дата звернення: 30.11.2019).
45. Освітня програма "Впевнений старт" для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук; за заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К.: Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
46. Павлова О. С. Нарушение коммуникативного акта у детей с ОНР. *Психолингвистика и современная логопедия* / под. ред. Л. Б. Халиловой. Москва : Экономика, 2007. 304 с.

47. Пахомова Н. Г. Діагностика мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Пахомова Н. Г. Вид. 3-тє, допов., виправ. Полтава : ТОВ "АСМІ", 2012. 108 с.
48. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 152 с.
49. Полєвікова О. Б. Аналіз підходів до розвитку діалогічного мовлення дошкільників. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. Херсон : ХДУ, 2015. Вип. 67. С. 132-139
50. Приходько Ю. Особливості спілкування дошкільників. *Дошкільне виховання*. / Ю. Приходько. 1982. №11. С. 10
51. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у світі" (нова редакція). Від народження до трьох років : у 2 ч. Ч. I / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. [та ін.]; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ "МЦФЕР-Україна", 2014. 204 с.
52. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у світі" (нова редакція). Від трьох до шести (семи) років : у 2 ч. Ч. II / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. [та ін.]; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ "МЦФЕР-Україна", 2014. 452 с.
53. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку "Впевнений старт" / О. О. Андрієтті, О. П. Голубович, О. П. Долинна, Т. В. Дяченко, Т. С. Ільченко, Г. Є. Іванова, Г. М. Лисенко, Т. В. Панасюк, Г. В. Петрова, Т. О. Піроженко, Н. М. Романко, Н. А. Случинська, Н. І. Трикоз. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 104 с.
54. Рібцун Ю. В. Використання творчих ігор у роботі вчителя-логопеда. *Педагогіка здоров'я* : зб. наук. пр. II Всеукр. наук.-практ. конф. / Ю. В. Рібцун / за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка. Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2012. С. 414-419

55. Рібцун Ю. В. Шляхи формування зв'язного мовлення у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. *Теорія і практика сучасної логопедії* : збірник наукових праць / Ю. В. Рібцун. К. : Актуальна освіта, 2006. Вип. 3. С.136-144.
56. Розвиток діалогічного мовлення дітей засобами театралізованої діяльності / авт.-упор.: Л. Г. Місенг, О. А. Григораш, Н. М. Шаповал. Херсон : Методичний кабінет, 2015. 167 с.
57. Ряпосова О. Театралізовані ігри, як засіб розвитку діалогічного та монологічного мовлення : веб-сайт. URL : <https://vseosvita.ua/library/teatralizovani-igri-ak-zasib-rozvitku-dialogicnogo-ta-monologicnogo-movlenna-8909.html> (дата звернення: 30.11.2019).
58. Сазанова С. Н. Развитие речи дошкольников с ОНР : учеб. Пособие для студ. высш. пед. учеб. завед. / С. Н. Сазанова. М. : Издательский центр "Академия", 2003. 144 с.
59. Світ дитинства: комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів / упоряд.: О. М. Байєр, Л. В. Батліна, А. М. Богуш та ін.; наук. керівник акад. А. М. Богуш; за заг. ред. Л. В. Батліної. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 200 с.
60. Стадненко Н. М., Ілляшенко Т. Д., Обуховська А. Г. Методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів: дидактичний матеріал. Вид. 2-ге, перер. і доп. Кам'янець-Подільський : Вид. ПП Зволейко Д. Г., 2006. 36 с.
61. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки : посіб. / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. К. : Академвидав, 2006. 520 с.
62. Тарнавська Ю. С. Особливості роботи над професійно-орієнтованим завданням з курсу "Індивідуально-орієнтоване консультування та психотерапія". *Навчально-методичний посібник ЖДУ ім. І. Франка*. Житомир : ЖДУ, 2010. 543 с.

63. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. К. : Актуальна освіта, 2012. 179 с.
64. Тур Л. В. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільників [Текст]. Харків: ВГ "Основа", 2016. 160 с. : табл. (Серія "ДНЗ. Вихователю").
65. Фотекова Т. А. Тестовая методика диагностики устной речи младших школьников. М. : Аркти, 2000. 56 с. : илл. (Биб-ка практикующего логопеда)
66. Чулкова Ніна. Сюжетно-рольова гра як засіб розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку : веб-сайт. URL : <http://rozrobka.in.ua/syujetno-roleova-gra-yak-zasib-rozvitku-dialogichnogo-movlenny-v9.html> (дата звернення: 30.11.2019).
67. Sherborne V. Developmental movement for children. Cambridge : Cambridge university press, 1990. 50 p.